

УДК 330.341.1: 631.164.23

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

**ФАСТИВЕЦЬ Н.П., ЗДОБУВАЧ,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

Розглядаються теоретичні аспекти розвитку та удосконалення інноваційно-інвестиційних моделей аграрного виробництва, уточнюються зміст та форми категорій «інновація», «інвестиція» з урахуванням сучасного стану науково-технічного прогресу.

Theoretical aspects of developing and improving innovation – and – investment agrarian production models are considered, the content and forms of categories „innovation”, „investment” are defined, more precisely taking into account of up – to – date state of scientific – and technical progress.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Основними завданнями економічних перетворень в Україні є забезпечення стійкого і збалансованого розвитку на основі розбудови багатосекторної соціально-орієнтованої ринкової економіки, що ґрунтується на інноваційно-інвестиційній моделі, новітніх досягненнях науково-технічного прогресу, розширенні інформаційно-технологічного простору з урахуванням потреб постіндустріального суспільства. Необхідною умовою досягнення цих довгострокових цілей є науково вивірена, цілеспрямована інноваційна та інвестиційна діяльність. Досягнення ХХ століття свідчать, що рівень розвитку науково-технічної сфери – освіти і науки, наукоємних галузей та технологій визначає межі між багатими та бідними державами, створює основу стійкого економічного росту, являє собою важливіший фактор розв'язання соціальних проблем. Саме інноваційно-інвестиційні процеси виступають рушійною силою, що впливає на стратегічний економічний розвиток і особливо проявляється в аграрному секторі виробництва. Нині найбільш ефективним шляхом піднесення економічної і соціальної сфери держави є інноваційно-інвестиційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше визначення категорій інновація та інвестиційна діяльність законодавчо було сформульовано в Законі України „Про інвестиційну діяльність”, від 18 вересня 1991 року. Початок теоретичних досліджень проблем інноваційного розвитку пов'язаний з працями відомих учених кінця ХІХ – початку ХХ століть, зокрема М. Туган – Барановського, Й. Шумпетера. Сучасні українські економісти Ю. Бажал, І. Одогток, М. Данько, О. Лапко, В. Александрова у своїх дослідженнях відзначають, що основоположником інноваційної теорії економічного розвитку був український вчений М. Туган – Барановський [1]. Підтвердженням цього є праці таких видатних економістів сучасності, як Дж. М. Кейнс та У. Ростоу.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення основних наукових підходів щодо пояснення інноваційно-інвестиційної діяльності, з'ясування особливостей понятійно-категоріального апарату, напрямків розвитку та практичного втілення інноваційно-інвестиційних моделей в прискорення аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність визначається як така, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Наукова робота, щодо з'ясування змісту і форм інновацій здійснюється, як на фундаментальному, так і на прикладному рівні досліджень з метою отримання теоретичного результату – певних знань у формі підсумкових звітів, наукових доповідей та наукових відкриттів. Науково-технічна робота має за мету прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальне випробування, що впроваджується в суспільно-економічну практику, аграрне виробництво.

Інновація комерціалізується у вигляді інноваційно-технологічної продукції, що являє собою нові конкурентоспроможні товари, технології, ресурси чи послуги, в які перетворюється інноваційний продукт в результаті професійної діяльності провайдерів. Інноваційний продукт створюється і реалізується в формі інноваційних проектів підприємствами, що

розробляють та реалізують новітні технології по виробництву продукції, а також здійснюють супроводжувальні послуги на професійній основі.

Початок наукових розробок проблем інноваційного розвитку знаходимо в творчості М. Тугана-Барановського. Так український економіст кінця XIX століття вивчав різні підходи до пояснення циклічного характеру економічного розвитку і зробив висновок про те, що не споживання керує виробництвом, а навпаки – виробництво керує споживанням через нагромадження позикового капіталу та його інвестування у нові технології і виробництво. Позикові капітали поглинають наукові відкриття і технічні удосконалення та підштовхують виробництво, тобто величина попиту на капітал залежить від стану технічного прогресу [4].

М. Кондратьєв в 20-30 роки XX століття одним із перших запропонував історичну періодизацію економічного життя за довгими хвилями (циклами) тривалістю приблизно п'ятдесят років. Результати його досліджень ряду показників на емпіричних матеріалах показали чітко виражену закономірність, що дало змогу виділити певні етапи в динаміці розвитку світової економіки. Пізніше на доповнення до цієї концепції було відокремлено короткі періоди економічної активності – тривалістю 7 – 13 років, а це більш короткострокові характеристики поточної кон'юнктури.

Теорія М. Туган-Барановського про вплив внутрішній чинників, що визначені технічними змінами в основному капіталі, на економічний розвиток та ідеї довгих економічних хвиль М. Кондратьєва були розвинені Й. Шумпетером, який запровадив у науковий обіг категорію „інновація” та створив цілісну інноваційну теорію. Й. Шумпетер розглядає економічний розвиток як послідовність зростаючих пульсацій, що зумовлені розповсюдженням відповідних моделей нововведень. Вчений відзначав, що цей процес є саморегульованим та має характер форми хвилі.

Таким чином, сам термін „інновація” був у перше запроваджений Й. Шумпетером, що в буквальному розумінні означає втілення наукового відкриття, технічного винаходу у

вигляді нових технологій виробництва. В подальшому вченні – економісти традиційно вносять свої корективи щодо визначення інновацій, пропонують критерії та ознаки класифікації інновацій, розглядають структуру інноваційного процесу, інноваційного потенціалу, досліджують ціноутворюючі фактори.

Найважливішими характеристиками інновацій є їхня новизна (науково-технологічний аспект) та комерційний успіх (економічний аспект). Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, усвідомлену через потреби ринку. Науково-технологічний аспект стає економічним фактором за умов, коли новація втілюється в економічний продукт, що має попит на ринку. Тобто кожне нововведення повинно мати орієнтацію на кінцевий результат прикладного характеру.

Всі існуючі визначення категорії „інновація”, запропоновані російськими вченими-економістами, дають змогу всебічно розкрити це загальне поняття та визначити п'ять основних підходів щодо його формулювання [3], зокрема:

а) об'єктний – в якості інновації виступає певний об'єкт – результат науково-технічного прогресу: нова техніка, технологія, метод тощо. Розрізняють базисні, радикальні, поліпшуючі інновації та псевдоінновації;

б) процесний – під нововведенням розуміють комплексний процес, що включає в себе розробку, впровадження у виробництво і комерційну реалізацію нових споживчих цінностей: товарів, техніки, технології, організаційних форм управління тощо;

в) об'єктно-утилітарний – в якості інновації виступає нова споживча вартість, що ґрунтується на досягненнях науки і техніки та здатна задовольняти суспільні потреби з більшим корисним ефектом;

г) процесно-утилітарний – інновація являє собою комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу;

д) провесно-фінансовий – під цією інновацією розуміють процес інвестування у новації, вкладення коштів у розробку нової техніки, технології, наукових досліджень.

Спираючись на зміст розглянутих термінів, можна дати цілісне визначення інновації як комплексного процесу

впровадження і використання результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторсько-технологічних робіт, спрямованих на задоволення конкретних суспільних потреб із метою отримання відповідного ефекту (економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи інтегрального), що потребує значної концентрації інвестиційних та управлінських ресурсів для свого здійснення. Інновація є економічним нововведенням та результатом практичного (науково-технічного, комерційного) освоєння новації, коли новизна споживчих властивостей вже переважає над новизною технічною. Це теоретичне положення використано при визначенні похідних від новації трьох окремих понять: інновації, інноваційний продукт та інноваційна продукція [3].

Інновації (впровадженні новації, оформлені результати фундаментальних, прикладних досліджень) – новостворені або вдосконалені технології, продукція чи послуги; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва, а також соціальну сферу.

Інноваційний продукт – нова технологія чи продукція на основі науково-дослідної чи дослідно-конструкторської розробки з виготовленням експериментального зразка або дослідної партії, призначених для апробації та впровадження на ринку.

Інноваційна продукція – продукція, що порівняно з іншою, представленою на ринку, є конкурентоспроможною, має значно вище техніко-економічні показники, може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту.

Подібне розмежування понять значно збагачує визначення сутності категорії „інновація” та дає змогу згодом проводити класифікацію і статистичні дослідження ринку інновацій. Виділимо основні функції, які виконують інновації в економічній системі:

а) забезпечення сталого макроекономічного зростання, підвищення конкурентоспроможності ключових галузей економіки та забезпечення реалізації концепції сталого економічного розвитку країни;

б) реалізація новітніх досягнень науково-технічного прогресу і

підвищення на цій основі ефективності виробництва;

в) сприяння подоланню структурних деформацій економіки та формуванню її галузей, що відповідає реальним умовам початку XXI століття;

г) забезпечення підвищення продуктивності праці і якості життя.

Отже, інновації являють собою важливу економічну категорію процесу розширеного відтворення. Інновації за рахунок реалізації новітніх досягнень науково-технічного прогресу підвищують ефективність суспільного виробництва, створюють основу сталого економічного росту, відіграють ключову роль у реалізації структурних зрушень в економіці, є важливим фактором розв'язання соціальних проблем, а в кінцевому підсумку, піднесення добробуту населення.

У Законі України „Про інноваційну діяльність”, від 4 липня 2002 року зазначається, що „інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг” [6]. Інноваційна діяльність спрямована на досягнення певних цілей, якими є формування платоспроможного попиту та задоволення зростаючих економічних інтересів клієнтів, розширення власної частки на ринку, збільшення прибутку, скорочення терміну окупності інвестицій, вихід на нові ринки, підвищення престижу та конкурентоспроможності підприємства, створення нових робочих місць, зростання обсягів збуту. Характерними цілями при впровадженні процесу інновації виступає підвищення ефективності виробничого процесу (зростання продуктивності, економія трудових витрат, сировини та енергії), що, в свою чергу, сприяє не тільки зростанню прибутку, а й зменшує забруднення навколишнього середовища.

Досягнення намічених цілей може стримуватись через існування певних обмежень – відсутність інвестицій, грошових коштів, часу, особливостей складових етапів інноваційного процесу, смінь ринку тощо. Своєчасне виявлення цих обмежень дає змогу врахувати їх при визначенні стратегії та заходів по їхньому подоланні. Здійснення інноваційної діяльності перебуває

під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, спільна дія яких і формує сучасний стан інноваційної діяльності. До чинників внутрішнього середовища належать ресурсні (фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні) можливості, технологічна озброєність, стан менеджменту, організація та кваліфікація персоналу. Чинники зовнішнього впливу на інноваційну діяльність характеризують стан економіки, фінансової і кредитної сфер, науково-технічного потенціалу. Особливий вплив на розвиток інновацій має інвестиційна діяльність, що охоплює, як зовнішні, так і внутрішні обставини виробництва.

Стабільний розвиток галузей економіки, особливо агропромислового комплексу потребує інвестиційної активності, наданні підприємством необхідних фінансових і матеріальних ресурсів. Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції вимагає відповідного розвитку матеріально – технічної бази галузі. Збільшення розмірів виробничих фондів здійснюється за рахунок додаткових вкладень грошових і матеріальних засобів, спрямованих на розширення виробничого потенціалу сільського господарства.

Інвестиції представляють собою довгострокові вкладення з метою надбання основних фондів і оборотних засобів у процесі господарської діяльності. Інвестиції – це не тільки вкладення в розширення та зміцнення основних фондів, але і витрати скеровані на поповнення та формування оборотних засобів підприємства. Довгострокові вкладення капіталу в об'єкти господарської діяльності виправдані тільки тоді, коли вони сприяють отриманню прибутку та досягненню соціального ефекту.

За об'єктами вкладення розрізняють фінансові і реальні інвестиції. Фінансові інвестиції передбачають покупку цінних паперів, а також цільові грошові внески в аграрне виробництво. Реальні інвестиції – це вкладення капіталу з метою приросту матеріально – виробничих запасів, відтворення основних фондів. Реальні інвестиції називаються капітальними вкладеннями. В системі національних рахунків під реальними інвестиціями вважаються вкладення в основний капітал та на приріст матеріально – виробничих засобів.

Формування інвестицій в сільське господарство здійснюється на економічному підґрунті з урахуванням швидкості повернення вкладених засобів. Це можливо лише за умови збільшення виробництва високоякісної продукції та зниження її собівартості. Інвестиції безпосередньо пов'язані з отриманням додаткового чистого прибутку та зі скороченням терміну окупності вкладень. Чим менший термін окупності, тим більше стимулів до інвестиційної діяльності. При тривалому поверненні засобів внаслідок інвестиційних процесів відбувається знецінення ресурсів, що затрачувались. Крім того, отриманий чистий прибуток від виробництва аграрної продукції може бути вкладений в нове її виробництво.

За ствердженням науковців обов'язковими елементами інвестиційної діяльності в ринкових умовах є:

— вибір конкурентоспроможних проектів на конкурсній основі;

— орієнтація на швидку віддачу витрат;

— економічне обґрунтування інвестицій з урахування ринку збуту сільськогосподарської продукції та її якості;

— облік виробничих можливостей конкурентів [1].

До чинників, залежних від товаровиробника відносяться:

— врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тваринництва;

— вибір об'єктів першочергових інвестицій;

— спеціалізація і концентрація виробництва;

— технології виробництва основних видів продукції сільського господарства;

— характер інвестицій: довгострокові чи короткострокові;

— рівень продуктивності праці та собівартість виробництва.

На данні чинники підприємець може впливати протягом всього виробничого процесу, або планувати виробництво продукції та інвестицій аграрних підприємств на найближчу перспективу.

До чинників, що не залежать від товаровиробника, відносяться: а) ціни на сільськогосподарську продукцію та продукцію промислового виробництва; б) відсоткова ставка на кредит; в) податкові ставки на прибуток; г) інфляційні процеси; д) сезонність виробництва сільськогосподарської продукції; е) попит на продукцію із врахуванням співвідношенням цін; є) обов'язкові

поставки продукції аграрного виробництва (квотування виробництва); ж) світові ціни на продукцію.

Висновки. Головною передумовою створенню наукоємного аграрного ринку в Україні є потреба в переході аграрного сектору економіки на інноваційно-інвестиційну модель розвитку та наявність високого наукового потенціалу, кваліфікованих наукових кадрів, сучасних знань та розробок. З цією метою була прийнята спроба проаналізувати деякі наукові аспекти інноваційно-інвестиційної діяльності в економіці взагалі та, зокрема, в аграрному секторі економіки. Розкривались понятійно-категоріальні особливості інновацій, інноваційної діяльності, інвестицій, їх форм і об'єктів.

Таким чином, в аграрному секторі економіки науково адекватні ринкові відносини ще не налагоджені в повній мірі. Деяко хаотичні відносини, що склалися зараз у наукоємних технологіях аграрного сектору, істотно гальмують розвиток ринку технологій та використання нових наукових знань і, як результат маємо скорочення прибутків сільськогосподарського виробництва. Отже, в аграрній сфері потрібен регульований наукоємний ринок, що забезпечував би створення конкурентоспроможних наукоємних технологій та вивірену інвестиційну політику спрямовану на оздоровлення ринку сільськогосподарської продукції.

Література.

1. Бажал Ю.М., Одоцюк І.В. Данько М.С., Лапко О.О., Александрова В.П. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення: Наукова доповідь. – К.: 2002. – 80 с.
2. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки / С. Володін. – К.: 2006. – 400 с.
3. Завлин П.Н., Ипатов А.А., Кулагин А.С. Инновационная деятельность в условиях рынка. – Спб.: 1994. – 190 с.
4. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы: история английских кризисов. Общая теория кризисов. – Смоленск, 1923. – 384 с.
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1992. – 455 с.
6. Про інноваційну діяльність від 04. 07. 2002, № 40. – Закон України – ВРУ № 36 від 06. 09. 2002. Ст. 266. – С. 282 – 292.